

МАТЕРИЈАЛИ О ВУКУ КАРАЦИЋУ У ЗБИРЦИ ОДЕЛЕЊА ПИСАНИХ ИЗВОРА ДРЖАВНОГ ИСТОРИЈСКОГ МУЗЕЈА

Материјали о Вуку Стефановићу Карацићу (1787—1861) српском филологу, историчару, фолклористи прегаоцу српског националног препорода, налазе се у два лична архивска комплекса у Одељењу писаних извора Државног Историјског музеја (у даљем тексту — ОПИДИМ).

Пре свега, треба означити лични фонд Михаила Фјодоровића Рајевског (1811—1884), свештеника цркве руског посланства у Бечу, који је био посредник између руских званичних и друштвених кругова и словенских народа Аустрије и Балканског Полуострва; члан руског Славенског добротворног комитета, који је био тесно повезан са друштвено-политичким радницима и делатницима науке и културе Србије, М. Ф. Рајевски је добро познавао Вука Карацића, о чему сведочи њихова преписка. У ОПИДИМ сачувало се 13 писама Карацића, Рајевском из петнаестогодишњег периода, од 30. јануара 1847. г. до 3. јануара 1862. г. (глед. Ф 347, ед. хр. 36, 1.1 29—49). Нема смисла заустављати се на карактеристици тих писама, пошто су сва објављена са одговарајућим коментарима у Зборнику: „Иностранци Словени и Русија. Документи архиве М. Ф. Рајевског, од 40-тих до 80-тих година XIX века“, приређеном од стране Института славистике и балканистике АН СССР. У заједници са Историјским институтом у Београду, Историјским институтом Словачке Академије наука и Чехословачко-совјетским институтом Чехословачке Академије наука, (М. „Наука“, 1975. с. 198—202).

У истом фонду чува се писмо ћерке Вука Карацића — Мине, по мужу — Вукомановић (септембар 1869. г. — ед. хр. 18), упућено М. Ф. Рајевском. Осим тога, ту су и писма самог Алексе Вукомановића, предавача београдског лицеја, са којим се Рајевски налазио у пријатељским односима.* За разлику од писама самог Вука Карацића та писма су остала необјављена.

Сачувало се свега 9 писама Вукомановића, Рајевском из 1855—1858. г. (Ф 347, ед. хр. 18, 11. 208—221). Она садрже податке о помоћи коју су руски културни радници давали за попуњавање београдских библиотека књигама и периодичним издањима — како

* О Вукомановићу види чланак И. В. Чуркине „Југословенско-руске друштвене и културне везе у 50-им год. XIX века — Русија и Југоисточна Европа“ Кишињев, Штијца 1984, с. 106—112.

научним: Саопштења „Академије наука“, „Историја српског језика“, А. А. Мајкова, радови И. И. Срезњевског, „Правни акти“) тако и делима А. С. Пушкина и познатим руским (часописима) 1850-их година: („Зборник извештаја који се односе на садашњи рат“, тј. Кримски рат 1853—56. г. „Поморски зборник“, „Руска беседа“). Са своје стране Вукомановић је у више наврата слао — преко Вука Караџића — М. Ф. Рајевском, И. И. Срезњевском, О. И. Бобанском, А. Ф. Хилфердингу, посебне свеске „Гласника“. У писму од 9. IX 1856. г. Вукомановић је писао о тешкоћама слања „Гласника“ због оштре аустријске цензуре.

Заслужује пажњу писмо од 17. фебруара 1855. г. у којем се говори о српском културном делатнику Верковићу, „... сада — писао је Вукомановић, Рајевском — у Београду се налази један наш Србин, неки Верковић, млад човек, који се посветио откривању старина на Балканском Полуострву. Саопштавајући о нумизматичкој колекцији коју је сакупио Верковић и која садржи много још непознатих српских монета Вукомановић је истицао чиницу, да Верковић тежи да ту колекцију пошаље у Русију.

О интересу у Русији за стваралаштво Вука Караџића сведоче такође материјали личног фонда руског филолога, слависте, издавача споменика словенског фолклора, Петра Алексејевића Бесонова (1827—1898). Од 1846—1851. г. Бесонов је студирао на историјско-филолошком факултету Московског универзитета, где су му професори били такви истакнути руски научници, као Ф. И. Буслајев и Т. Н. Грановски. По завршетку студија он је на Универзитету продужио рад на словенским дијалектима и древним језицима, а од краја 1850-тих година, почео је да држи бесплатна предавања о словенским дијалектима „за све који то желе“. Бесонов је 1866. г. изабран за библиотекара Московског универзитета, а од 1869. г. истовремено је био и секретар Друштва пријатеља руске филологије, при Универзитету. То друштво је било не само општеруски центар научно-истраживачког рада на лингвистици и науци о књижевности, него је остваривало и широке културне везе са другим земљама. У том погледу несумњив интерес заслужују протоколи специјалних заседања ОЛРС (Обшества љубитељеј росијској словености) сачуваних у фонду Бесонова, и који су посвећени доласку у Русију, делегација јужних и западних Словена, које су узимале учешће у Етнографској изложби у Москви 1867. г. (вид. бр. 56, су хр. „Летопис Московског универзитета 1755—1979.“ МПУ, 1979. с. 58). Као члан Словенског добротворног комитета П. А. Бесонов је узимао лично учешће у указивању помоћи заграничним Словенима, који су долазили у Москву ради студија.

О томе, делом, сведоче његове примедбе из периода 1870-тих година, у којима се говори о раду студената из Србије и њиховом учешћу у делатности ОЛРС (ОПИ ГИМ, Ф56, ос хе. 431).

У септембру 1878. г. Бесонов је био промовисан за доктора словенске филологије, а од новембра те године, до краја живота је био професор на катедри словенских дијалеката, Харковског универзитета, где су такође студирали и стажирали млади научници — Словени са Балканског полуострва.

Велику пажњу у свом научном раду П. А. Бесонова је посвећивао Србији. Није он случајно био изабран за члана Српског ученог друштва. Још 1857. г. у часопису „Руски говор“ (№ 2) он је издао снабдевен опширним коментарима, споменик усменог стваралаштва српског народа: „Лазарица, Народне песме, предања и приче Срба о паду њиховог старог царства“.

У том раду је учињен покушај да се одреди историјска основа српског херојског епа. Разматрајући садржај песама тзв. „Косовског циклуса“, које описују борбу Словена са Турцима, Бесонов, је, како тачно указује совјетски истраживач М. В. Никулина, „тачно оценио богатство и разнообразност песама тог циклуса, њихов патриотизам и поетичност“. („Славистика у дореволуционарној Русији“ Биографски речник. М. „Наука“, 1979, с. 88).

У фонду П. А. Бесонова сачувао се велики број ауторских концепата прибележака његових предавања из историје Србије и српске филологије, која се односи на период 80-их и прву половину 90-их год. XIX в.

Међу њима:

1) предавање о јужним и западним Словенима, са прилогом испитних картица из српског језика (ед. хр. 29);

2) предавања, посвећена „Прегледу историје Србије, од XIII—XIX в.“ (ед. хр. 28);

3) предавања из историје Србије у часопису „Гласник српског родословља“ (ед. хр. 54, 57, 56).

4) Предавање посвећено „Уводу у историју српског епоса, (ед. хр. 55);

5) предавање „Еп српски и бугарски, у узајамном односу историјском и топографском“ (ед. хр. 59);

6) материјали припремљени од П. А. Бесонова за предавања из историје Србије и српске филологије (ед. хр. 60).

Посебно место међу материјалима са предавања П. А. Бесонова заузимају записи његових предавања из српске филологије „по првој књизи Вука“ (ед. хр. 121). Има се у виду књ. 1. „Српских народних песама“, издата од Вука Караџића 1823. г. у којој су били објављени вредни историјски и етнографски материјали и велики број дела српског усменог стваралаштва. План тог предавања је рашчлањен од стране Бесонова на следеће делове:

1. „Речце, речи и запажања о првој књизи Вукових песама“

2. „Српске речи, по употреби у првој књизи Вукових песама“:

а) „Вукова граматика у старом издању Речника“

б) „Предговор новом издању Речника“

в) „О присуству Вука у „Ковчежићу“

г) „О употреби у „Ковчежићу“ цитираних народних разговора и здравица, као и усклика из последње групе“

д) „О употреби песама и тужбалица, наведених у „Ковчежићу“.

3) „Речце српског језика у песамама сабраним од Вука“.

Друго предавање Бесонова је насловљено овако: „Српске речце, употребљене у пословицама, изданим од Вука и речи последњег“, Српске народне пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи. Издао их Вук Стефановић Караџић у Бечу 1849. г. као и

много меје сопствене примедбе и упоређивања и неколико објашњења Николајевића; на крају — из предговора — етнографске и филолошке примедбе, које се тичу српског наречја“ (ед. хр. 122). На крају, поседују се спремљени материјали П. А. Бесонова за предавања из српског језика „Речи из збирке Вукових песама са запажањима и објашњењима Бојанског, Протића, Николајевића и сопственим (ед. хр. 123).

Та предавања нису била публикована, о чему сведочи преглед у Државној библиотеци СССР-а, В. И. Лењина, преглед целог списка штампаних радова П. А. Бесонова, а такође и низ библиографских издања, као на пр.: „Историјско-филолошки факултет Харковског универзитета за првих сто година постојања. 1805—1905. г.“ Биографски речник професора и предавача. У редакцији М. Г. Халанског и Д. И. Багалеја. Харков 1908. с. 131—133; С. А. Венгеров, Критичко-биографски речник руских писаца и научника. Т. П. вин. 22—30. СПб. 1891, с. 337—339; „Славистика у дореволуционарној Русији“. Библиографски речник. М. 1979. с. 87—88), где су узети у обзир основни радови Бесонова. Неопходан је рад заједно са стручњацима из српске историје и филологије, на дешифровању тих записа, начињених, по правилу тешко читљивим рукописом са великим бројем скраћеница, и њиховом научном коментарисању.

При припреми тога рада, треба имати такође у виду друге материјале из историје руско-српских научних и културних веза, а који се чувају у поменутом фонду. У те материјале спадају: од П. А. Бесонова састављена картотека за Речник српског језика (ед. хр. 156); саопштење Бесонова о путовању у Београд (ед. хр. 306); рукописи писама П. А. Бесонова српском писцу, историчару и етнографу Милану Милићевићу од 6. III 1882. (ед. хр. 444) писмо руском посланству у Србији — о издавању српског епа 2. V 1887. (ед. хр. 448); писма П. А. Бесонову од: јеромонаха И. Андрејевића (на српском језику) за 1860—1861) (6 писама, ед. хр. 483); филолога Б. Даничича (на српском) од 25. XII 1868. (ед. хр. 483); српских студената Ж. Жујевића, С. Крцалића и А. Косте (ед. хр. 486, 495—1868—1891); митрополита српског Михаила (1887—1891, 3 писма — ед. хр. 507); од Јована Суботића, председника — Матице Српске — учесника етнографске изложбе 1867. г. у Москви — 20. X 1869 (ед. хр. 526).

Материјали о месту и делатности „Словенских комитета“ у Србији, у периоду српско-црногорско-турских ратова 1876—1878. г. за независност земље садржани су такође у преписци П. А. Бесонова са И. С. Аксаковом из 1877—1881. г. (ед. хр. 435).

Чини се целисходним провођење комплексног истраживања материјала фонда бр. 56 (фонд П. А. Бесонова), слично оном истраживању које је било проведено у фонду, № 347 (фонд М. Ф. Рајевског).

У претпостављену публикацију могли би ући текстови предавања Бесонова — са одговарајућим коментарима стручњака; његова преписка са друштвено-политичким и црквеним делатни-

МАТЕРИЈАЛИ О ВУКУ КАРАЦИЋУ У ЗБИРЦИ ОДЕЉЕЊА ПИСАНИХ ИЗВОРА 61
ДРЖАВНОГ ИСТОРИЈСКОГ МУЗЕЈА У МОСКВИ

цима из области културе словенских земаља, као и неки други материјали који имају значаја за изучавање историје отаџбинске (руске) балканистике и руско-српских научних и културних веза.

Превео:

Небојша Дамњановић

Резюме

Материалы о Вуке Стефановиче Караджиче (1787—1864) представлены в двух личных архивных комплексах Отдела письменных источников Государственного Исторического музея в Москве.

Прежде всего тут находится личный фонд Михаила Федоровича Раевского (1811—1884) священника русской посольской церкви в Вене, который был в тесных связях с общественно-политическими деятелями и деятелями науки и культуры Сербии. В Отделе письменных источников Государственного Исторического музея сохранилось 13 писем Караджича, Раевскому.

Об интересе в России к творчеству Вука Караджича свидетельствуют также материалы личного фонда русского филолога, слависта, издателя памятников славянского фольклора Петра Алексеевича Бессонова (1827—1898). Бессонов, между прочим был профессором кафедры славянских наречий в Харьковском университете. Большое внимание в своей научной деятельности П. А. Бессонов уделял Сербии и особенно творчестве В. С. Караджича.